

Гайдуцький А.П.,

кандидат економічних наук,
помічник заступника Голови Національного банку України

ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ У ПРОЦЕСІ ІНВЕСТУВАННЯ КОЛЕКТИВНИХ ТРАНСФЕРТІВ МІГРАЦІЙНОГО КАПІТАЛУ НА ЦІЛІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Проаналізовано економічні аспекти діяльності асоціацій трудових мігрантів на міжнародному ринку міграційного капіталу. Узагальнено обсяги і шляхи спрямування колективних трансфертів грошових переказів трудових мігрантів, а також з'ясовано механізми співпраці організованих об'єднань мігрантів з іншими інституціями, в тому числі органами державної влади, на шляху до поліпшення соціально-економічних умов існування населення різних регіонів на батьківщині мігрантів.

The article analyzes economic aspects in the activity of working migrant's associations at the international market of migrational capital; summarizes the amounts and channels of migrants' transfers of money remittances and also expounds mechanisms of cooperation between organized associations of migrants and other institutions, including government organs, en route to improving socioeconomic facilities of the population in the native places of migrants.

У процесі глобалізації світової економіки і зростання потреб у кваліфікованій та недорогій робочій силі активізувався міжнародний ринок робочої сили. Трудова міграція стає важливою частиною міжнародних економічних відносин і забезпечує очевидні переваги і для країн, що приймають робочу силу, і країн, що її поставляють. При цьому помітний вплив на розвиток міжнародної економіки, і особливо країн, що розвиваються, справляє зростання потоків міграційного капіталу — грошових переказів трудових мігрантів. Глобальні обсяги міграційного капіталу у 2006 році становили 268 млрд дол. США, а темпи їх зростання подвоїлися порівняно із 2000 роком. Левова частка капіталу припала саме на країни, що розвиваються (199 млрд дол.), і продовжує зростати швидкими темпами¹.

У контексті транснаціональної діяльності мігрантів особливий інтерес становлять колективні трансферти міграційного капіталу. Від 10 до 300 трудових мігрантів за місцем проживання у країнах працевлаштування об'єднують свої зусилля з метою подальшої допомоги рідним містам та їх жителям на батьківщині. Діапазон організацій діаспор різноманітний і за формою, і за структурою. Залежно від країни, регіону чи міста проживання такі об'єднання поділяються на: асоціації вихідців з рідних місць, етнічні асоціації, асоціації випускників, релігійні, професійні асоціації, інвестиційні групи, політичні гру-

¹ Mohapatra S., Ratha D., Xu Z. Remittance trends 2006. Migration and development brief 2. Prepared by Development prospects group. N.Y.: The WB Publication. — 2006. — 4 p.

пи тощо². Поширеною формою об'єднання транснаціональних мігрантів є асоціації вихідців з рідних міст (АВРМ).

У світі налічується велика кількість АВРМ. У країнах-донорах і країнах—реципієнтах робочої сили вони відіграють важливу роль у залученні урядових та громадських коштів, які спрямовуються на реалізацію проектів на батьківщині.

Історія асоціацій вихідців з рідних міст, які спрямовують кошти для колективного використання на батьківщині, почалася давно. У період між 1914—1924 роками єврейські асоціації Нью-Йорка надсилали мільйони доларів общинам у країнах їх походження в Європі, які зазнали великих руйнувань. Тривалий час колективні перекази єврейських мігрантів до місць їх походження мали переважно філантропічний характер³.

Науковці розглядають асоціації мігрантів як джерело людського капіталу та прояв міжнародних стосунків. М. Орозко та К. Велле зауважують, що такі асоціації набувають рис транснаціональності за рахунок постійного переміщення їх членів, постійного збільшення обсягів їх економічної діяльності, в тому числі — зростання колективних потоків міграційного капіталу, підтримки суспільних проектів та економічних стосунків з батьківщиною, а також завдяки стимулюванню культурного обміну та політичній активності⁴. Р. Аларкон визначає АВРМ як організації, засновані мігрантами, які походять з однієї території, мають за мету переказування коштів та інших матеріальних ресурсів для своїх рідних співвітчизників⁵. Більшість науковців погоджується з тим, що члени АВРМ приїжджають переважно із сільських районів. Як правило, це чоловіки, які є лідерами таких об'єднань. А самі організації мають добровільний характер членства та цілком залежать лише від фінансування мігрантів — членів таких асоціацій⁶.

Як уже зазначалося, найперші асоціації мігрантів виникли ще в період між Першою та Другою світовими війнами, однак форм та функцій сучасних АВРМ вони набули лише у другій половині ХХ століття. Середній період існування АВРМ сучасного типу становить близько 20 років; більшість із них було засновано після 1990 року.

² Глушенко Г. Денежные переводы мигрантов как фактор экономического развития // Общество и экономика. — № 9. — 2004. — С. 181—207.

³ Глушенко Г. Транснационализм мигрантов и перспективы глобального развития // Демоскоп Weekly. — 2006. — № 243—244. — С. 50—57.

⁴ Orozco M., Welle K. Hometown associations and development: a look at ownership, sustainability, correspondence and replicability. Washington D.C.: Inter-American dialogue. — 2005. — 38 p.

⁵ Alarcon R. The development of home town associations in the Unites States and the use of social remittances in Mexico. Washington D.C.: Inter-American dialogue. — September 2000. — 67 p.

⁶ Escala-Rabadan L. Migracion y formas organizativas en los Estados Unidos: los clubes y federaciones de migrantes mexicanos en California. Edited by Lanly G., Valenzuela V. Guadalajara: Centro universitario de ciencias economico administrativas. — 2004. — pp. 425—454; Leiken R. The melting border: Mexico and Mexican communities in the United States. Washington D.C.: Centre for equal opportunity. — 2000. — 43 p.

Недавно створені асоціації досить швидко досягли високого рівня розвитку. Нові АВРМ створюються щороку, переважно мігрантами, які раніше не утворювали подібні організації, а також у місцях найбільшого скупчення іноземної робочої сили з одного-двох регіонів рідної країни.

АВРМ є важливим джерелом суспільного капіталу, а також, деякою мірою, й економічного розвитку. Ключовим завданням менеджменту таких організацій є можливість підтримки найбільш активних членів АВРМ, які визначають політику всієї організації. Вони мобілізують капітал та переконують решту членів підтримати рішення щодо проведення добродійних акцій у різних містах, а також шукають шляхи для об'єднання з іншими (впливовішими) організаціями, в тому числі державними установами, що дає можливість прискорити виконання завдань.

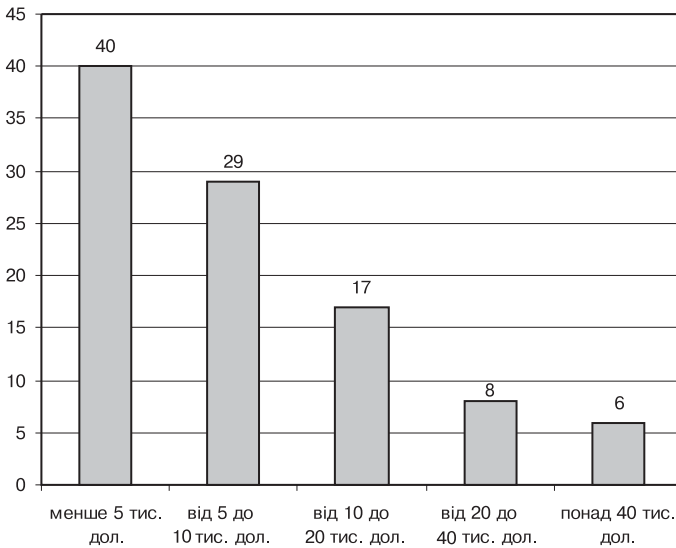
У процесі реалізації проектів члени асоціацій наголошують на двох аспектах. Перший — вони не бажають займатися проектами, які лежать у зоні компетенції державних органів влади. При цьому вони висловлюють свої легітимні побоювання щодо того, що в разі паралельного виконання таких проектів асоціаціями державна влада зможе ігнорувати свої обов'язки, посилаючись на те, що “емігранти попіклуються про виконання проекту”. В тому разі, якщо державна влада бажає залучити до реалізації проекту асоціації, вони можуть працювати на паритетних засадах. У подальшому розглядається партнерство емігрантських груп з органами влади, що є також важливим чинником розвитку рідного регіону.

Другий аспект — мігранти звертають увагу на те, що їх допомога має на меті зменшити ступінь залежності населення рідного міста від нерозв'язаних нагальних проблем (прокладення комунікацій, газифікація, електрифікація, будівництво лікарень та навчальних закладів) і насамперед надати допомогу бідним прошаркам населення, людям похилого віку та дітям.

Як правило, один із членів АВРМ відвідує рідне місто, повертається із списком визначених потреб і пропонує працювати за кількома напрямками одного великого проекту. Прикладом такого принципу роботи АВРМ є мексиканський клуб “Ciudad Hidalgo”. Він був заснований у 1970 році, його очолювали 7—10 активних членів (рада директорів) у Чикаго, які координують діяльність, а також мають комітет у Мікоакані (Мексика), який, у свою чергу, контролює розподіл коштів для проектів. Ця асоціація збирає близько 5 тис. дол. щороку та остаточно вирішує, куди спрямовувати кошти. Клуб “Ciudad Hidalgo” підтримує зв'язки з соціальними асоціаціями на батьківщині і спеціалізується на допомозі протипожежним службам. Ця організація вже реалізувала велику кількість проектів, включаючи будівництво і реконструкцію приміщень соціального значення, придбання протипожежного обладнання та реставрацію місцевих костельців⁷.

⁷ Orozco M. Hometown associations and their future partnership: new development opportunities? Report commissioned by the USAID. Washington D.C. September 2003. — 58 p.

Дослідження обсягів капіталу АВРМ свідчить, що 70 % зареєстрованих асоціацій у світі спроможні залучити до 10 тис. дол. на рік на реалізацію соціально-економічних програм на батьківщині (рис. 1). І лише близько 15 % АВРМ мають можливості переказувати 20—40 тис. дол. і більше на подібні заходи. І хоча 10 тис. дол. для людини з середнім рівнем достатку в розвинених країнах є невеликою сумою, однак для сільських районів Бангладеш, Гватемали, Єгипту, Сальвадору чи навіть Мексики така сума є істотним внеском до бюджету їх розвитку. Як зазначає М. Орозко, у невеликих містах Мексики, де налічується менше 6 тис. жителів, щорічні витрати муніципального бюджету на соціальні роботи становлять близько 50 тис. дол⁸.

Розраховано за даними: [7, с.11]

Рис. 1. Частка АВРМ у структурі фінансування основних соціальних програм, %.

Останнім часом обсяги міграційного капіталу асоціацій швидко зростають. Якщо більшість мексиканських асоціацій, створених до 1984 року, спрямовували на батьківщину до 5 тис. дол. на рік, то майже 20 % асоціацій, створених після 1995 року, надсилають до рідного населеного пункту понад 40 тис. дол. Відповідним чином втричі зросла кількість асоціацій, які відправляють від 10 до 40 тис. дол., і в 1,5 разу зменшилася кількість таких, що надсилали на батьківщину від 5 до 10 тис. дол⁹.

Існує три варіанти розміщення грошових ресурсів асоціацій. Перший варіант — один із головних членів асоціації сам їде до рідного міста і розміщує грошові ресурси. Другий — асоціація розміщує кошти у відділенні місцевого бан-

⁸ Orozco M. Hometown associations and their future partnership: new development opportunities? Report commissioned by the USAID. Washington D.C. September 2003. — 58 p.

⁹ Там само.

ку в рідному місті. Третій варіант — партнерство з урядовими організаціями або неприбутковими установами на батьківщині: кошти розміщуються на певному рахунку в банку, який відкривається муніципалітетом штату для подальшого фінансування нагальних проблем.

У всіх трьох випадках розміщення коштів базується на попередній оцінці вартості проекту, яку надають представники асоціації у рідному місті; переважно ними є цілі сім'ї, родичі яких емігрували і є членами АВРМ. У більшості випадків представники асоціацій на батьківщині складають звіти щодо цільового використання грошей. Якщо виникають додаткові неочікувані витрати, надаються документи, що підтверджують необхідність додаткових коштів.

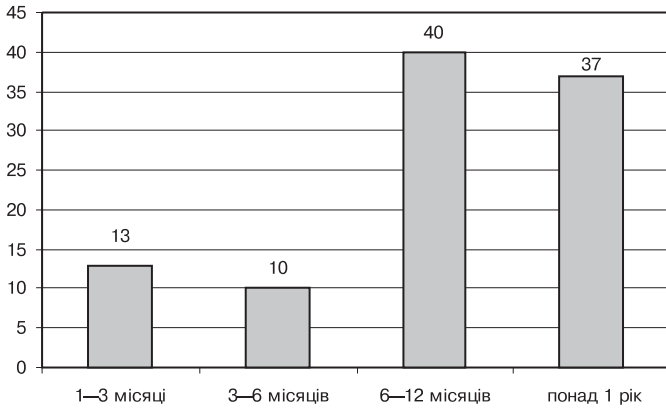
Як правило, розміщення грошових ресурсів має цілеспрямований характер і являє собою оплату певних матеріалів та робочої сили. Інакше кажучи, при виконанні проекту кошти не витрачаються на додаткові потреби, окрім виплати заробітної плати. Тобто іммігранти надсилають кошти для безпосереднього здійснення проектів. Таке можливо саме завдяки представникам АВРМ у рідних містах. Вони не отримують значної грошової компенсації, але заробляють гідну репутацію спостерігача. Також зауважимо, що корисність фінансової допомоги асоціацій мігрантів вимірюється пропорційно потребам міста та витратам муніципального бюджету. Наприклад, щоб забезпечити середню школу на 100 учнів продовольчими товарами та відремонтувати основні шляхи у певному місті, не можна обійтися без міграційного капіталу.

Проекти виконуються у кілька етапів: координація дій з представником АВРМ у рідному місті (коли це можливо), планування заходів, надання фінансових і матеріальних ресурсів представникові, виконання проекту та нагляд за роботою, її оцінка.

Переважно асоціація працює зі своїм представником, який бере на себе роль менеджера й підрядчика проекту. Ця людина надає інформацію щодо майбутньої вартості, плану роботи та бюджету проекту. Представник виконує роль старшого виконавця проекту АВРМ та обговорює з членами асоціації усі питання щодо витрат, процесу реалізації чи проблем проекту.

Водночас багато залежить від типу проекту і складності його реалізації. Коли йдеться лише про матеріальну чи організаційну допомогу школам, лікарням та іншим соціально орієнтованим організаціям, допомогу можуть подати протягом 1—3 місяців. При реконструкції чи будівництві нових об'єктів (ремонт церкви, оздоровчого центру, прокладання шляхів, оздоблення парків, спорудження торговельних центрів тощо) період виконання триваліший (до 2-х років). Однак проведене М. Орозко опитування представників асоціацій мексиканських мігрантів у США свідчить, що переважна більшість проектів (62 %) реалізується у період до 1 року, а понад 20 % завершується навіть протягом 6 місяців і лише 37 % — триває понад 1 рік (рис. 2).

Щоб підняти якість виконання проектів і зменшити строки їх реалізації, більшість АВРМ співпрацюють з іншими організаціями, включаючи органи дер-

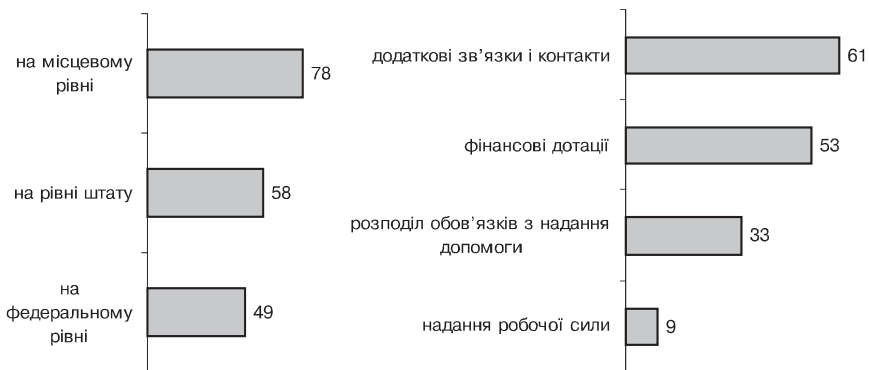
Розраховано за даними: [7, с.13]

Рис. 2. Структура проектів за тривалістю реалізації, %.

жавної влади, різноманітні фонди та інші об'єднання мігрантів. Особливо вони зацікавлені у довготривалих проектах, а це мотивує мігрантів до співпраці.

Тому більшість АВРМ шукають контактів та співпраці з іншими інституціями. Наприклад, у Мексиці майже 80 % АВРМ ведуть переговори з муніципальною владою щодо спільних проектів та дій. Ще майже 50 % — підтримують контакти з урядом і парламентом на федеральному рівні (рис. 3). У більшості випадків вони встановлюють зв'язок для координації зусиль та розподілу ресурсів. Переважна більшість новостворених контактів спрямована на пошук і налагодження додаткових зв'язків, а також спільне акумулювання фінансових ресурсів на розвиток рідного регіону. Водночас асоціації мігрантів надають менше робочої сили для виконання проекту (див. рис. 3).

Проведені М. Орозко опитування членів мексиканських асоціацій мігрантів у США підтвердили, що більше половини усіх опитаних працюють у коо-

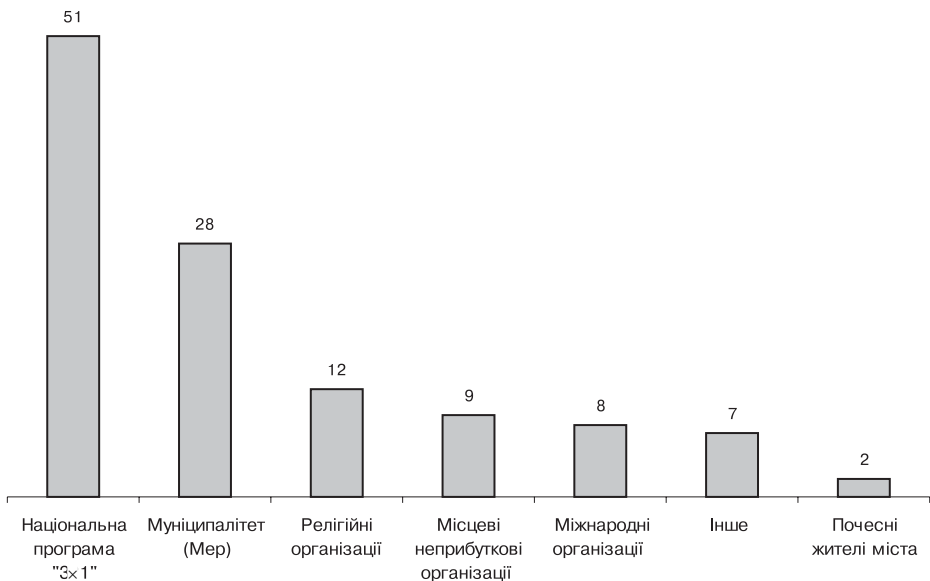

Розраховано за даними: [7, с.15]

Рис. 3. Частка мексиканських АВРМ, що співпрацює з органами державної влади різних рівнів у різних сферах діяльності, %.

перації з різними громадсько-правовими організаціями на батьківщині¹⁰. Понад половина АВРМ (51 %) встановили формальні відносини та співпрацюють з органами місцевої влади, урядом штату та федеральним урядом за національною програмою “3x1”. Ще близько 30 % АВРМ тісно співпрацює з місцевою владою, в тому числі з мером, а 12 % кооперується з релігійними організаціями (рис. 4). Основна причина того, що більшість асоціацій мексиканських мігрантів працюють за програмою “3x1”, пов’язана з ширшими фінансовими можливостями, які відкриваються перед асоціаціями. Співпраця між органами влади та АВРМ розпочалася на початку 1990-х років, та лише останні 5 років робота між ними є конструктивною та результативною — після внесення необхідних змін до законодавства країни. Саме на законодавчому рівні затверджено, що програма “3x1” дає можливість АВРМ збільшити ресурси, які використовуються в їхніх проєктах, учетверо: до кожного долара асоціації на розвиток рідної місцевості додається по одному долару з бюджету міста, штату та федерального бюджету. Саме програма “3x1” забезпечує важливими ресурсами ті рідні території мігрантів, які мають недостатні грошові ресурси, але разом з тим показують найбільший соціальний ефект (віддачу) від інвестицій, наданих на соціальні проєкти.

Ініціатива щодо встановлення формальних відносин між асоціаціями мігрантів та іншими громадсько-правовими організаціями може проявлятися й з боку самих асоціацій, і з боку інших зацікавлених сторін. Наприклад, у Мексиці 40 %

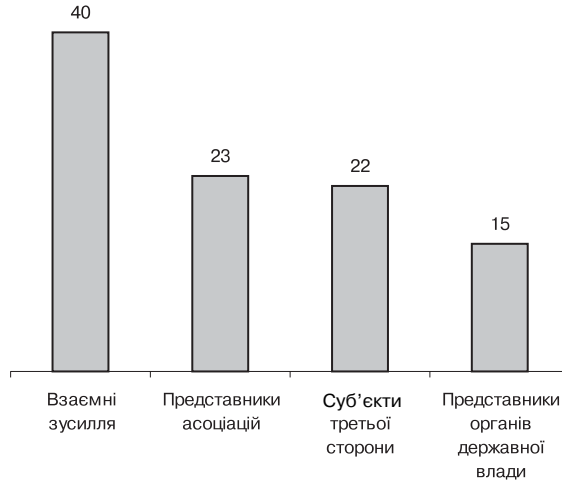

Розраховано за даними: [7, с.15]

Рис. 4. Частка мексиканських АВРМ, що встановила формальні відносини з окремими громадсько-правовими організаціями, %.

¹⁰ Orozco M. Hometown associations and their future partnership: new development opportunities? Report commissioned by the USAID. Washington D.C. September 2003. — 58 p.

усіх ініціативних випадків, спрямованих на встановлення формальних відносин, були взаємними (рис. 5). Тобто органи місцевої влади так само, як і асоціації, шукали можливості для пліднішої співпраці в рідному регіоні. Ще 22 % ініціювали суб'єкти третьої сторони, тобто представники асоціацій інших регіонів, розповівши про переваги співпраці за програмою “3x1”, допомагали сусіднім містам встановлювати стосунки між владою і асоціаціями мігрантів.

Розраховано за даними: [7, с.15]

Рис. 5. Частка представників сторін, що ініціювали встановлення формальних відносин між АВРМ та органами державної влади, %.

Економічно й соціально орієнтовані потоки міграційного капіталу асоціацій мігрантів справляють значний і різнобічний вплив на місцеве населення. При цьому головним результатом благодійної діяльності АВРМ є поліпшення якості життя рідних і близьких на батьківщині.

Насамперед АВРМ мають прямий вплив на людей шляхом забезпечення їх життєво необхідними речами, які використовуються для власних потреб у сфері охорони здоров'я, освіти та економічної інфраструктури. При цьому значно вирівнюється дохід на душу населення, який стає більш пропорційним до загальних потреб суспільства. Наприклад, це відбувається у випадках, коли прокладені нові комунікації та автошляхи, поліпшуються транспортні умови для всіх жителів рідного міста або коли збудовано новий медичний центр, у якому також лікуватимуться всі члени сільської громади.

Хоча більшість об'єднань мігрантів починають свою діяльність, маючи у розпорядженні лише невеликі обсяги фінансових ресурсів, однак досить часто вони розростаються до істотних розмірів. С. Мартін зазначає у власному дослідженні, що одна сальвадорська асоціація зробила внесок у сумі 5 тис. дол. на будівництво школи, після цього вони спорудили каналізаційний відстійник вартістю 10 тис. дол. В подальшому асоціація побудувала шпиталь Червоного Хреста вартістю 43 тис. дол. та придбала машину швидкої медич-

ної допомоги за 32 тис. дол¹¹. Інший приклад: 1998 року вихідці із Сомалі за-снували на батьківщині вищий навчальний заклад, що стало можливим завдяки мережі транснаціональних організацій сомалійців у Австралії, Італії, Швеції, Кувейті, Канаді, США та Великобританії. В той час як місцеві бізнесмени у Сомалі провели реконструкцію занедбаних приміщень старої школи, сомалійські АВРМ надали кошти на придбання необхідного обладнання, меблів та комп'ютерної техніки¹².

З практичної точки зору основні економічні механізми фінансової діяльності АВРМ зводяться до чотирьох ключових напрямів.

Перший. Найбільші обсяги соціально орієнтованого міграційного капіталу спрямовано у найбільш розвинені райони країн—донорів робочої сили.

Другий. Реалізація проектів за участю місцевої влади (у разі мексиканських асоціацій — співпраця за програмою “3x1”).

Третій. Фінансування проектів здійснюється лише у формі грошових ресурсів (гуманітарна допомога не надається).

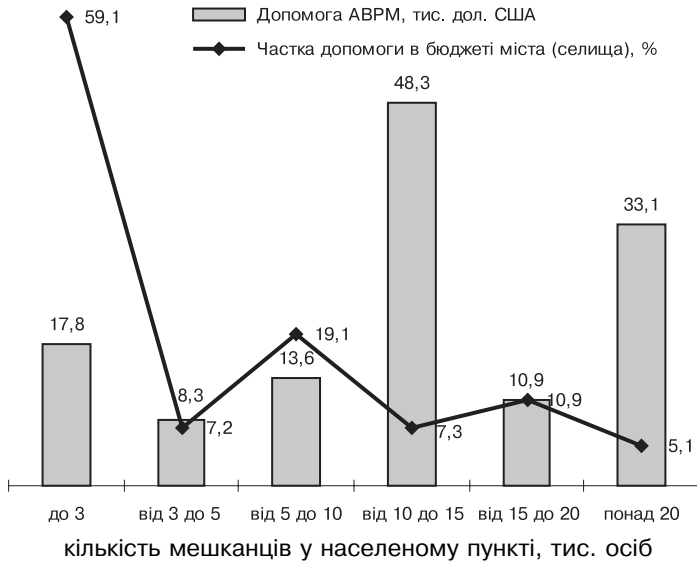
Четвертий. АВРМ здійснюють вплив на формування політики місцевих органів влади щодо соціально-економічного розвитку регіонів і територій.

У багатьох слабозрозвинених населених пунктах країн—донорів робочої сили фінансова допомога асоціації мігрантів відіграє не меншу роль у їх розвитку, ніж бюджетне фінансування. Причому чим менше економічно розвинений населений пункт і менше людей у ньому проживає, тим більші відносні обсяги допомоги трудових мігрантів. Проведене М. Орозко дослідження на прикладі мексиканських міст (селищ) довело, що найбільші обсяги допомоги відносно їх бюджету отримують ті населені пункти, в яких проживає до 3 тис. осіб (рис. 6). І хоча допомога таким населеним пунктам майже втричі менша, ніж містам з населенням 10—15 тис. осіб, однак частка допомоги асоціацій в бюджеті першої групи населених пунктів увосьмьоро вища, ніж містах четвертої групи. У розрахунку на одну особу допомога асоціацій у населених пунктах з населенням до 3 тис. осіб становить близько 6 дол. Та якщо врахувати, що асоціації працюють з державними установами за програмою “3x1”, фінансування на одного жителя зросте учетверо і становитиме 24 дол., або у 1,5 рази перевищить бюджет самого населеного пункту (6 дол. допомоги АВРМ + 6 дол. бюджету місцевої влади + 6 дол. від уряду штату + 6 дол. з федерального бюджету Мексики).

Окрім суто фінансової допомоги різним регіонам, асоціації мігрантів чи не в першу чергу допомагають створити інфраструктуру в найменш забезпечених населених пунктах. Зокрема прокладають шляхи сполучення таких пунктів з районними центрами, електрифікують їх та проводять телефонний зв'язок. Та-

¹¹ Мартин С. Денежные переводы родственникам как инструмент развития. Ежемесячный журнал Института изучения международных миграций “Экономические перспективы”. — Джорджтаунский университет. — 2001. — 28 с.

¹² Mohan M. Diaspora and development. Development and displacement by J. Robinson. Milton Keynes: Open university press. — 2002. — pp. 77—139.

Розраховано за даними: [7, с.18]

Рис. 6. Динаміка допомоги мексиканських АБРМ у містах (селищах) з різною кількістю населення і обсягами бюджетного фінансування.

ка активізація на селі породжує попит на робочу силу, а її пропонує місцеве населення. Адже більшість з таких населених пунктів мають високі показники безробіття, а кожний із запланованих проектів може створити як мінімум 20 нових робочих місць. Особливо це стосується будівельних проектів, до яких останнім часом місцева влада залучає більшість АБРМ¹³.

На додаток до перелічених соціально-економічних ефектів, які справляють асоціації мігрантів на розвиток рідного міста (селища), вони також відіграють важливу роль у трансформації політичної культури та місцевої політики. З одного боку, АБРМ змушують уряди працювати за найвищими стандартами прозорості та відповідальності і ставлять високі вимоги до тих проектів, які вони фінансують. По-друге, асоціації вимагають від урядів складати легко зрозумілі та послідовні плани необхідних видатків для здійснення проектів, а також стежать, щоб контроль за витратами бюджетних коштів був ретельним. Крім того, асоціації відслідковують сам процес реалізації проектів.

Іноді трапляється, що уряди не мають можливості задовольнити всі вимоги асоціацій, і тоді АБРМ припиняють свою співпрацю з ними. Також є приклади, коли асоціації, які очікують вигреш від співпраці з органами державної влади, змушують їх проводити прозорішу та відповідальнішу політику шляхом здійснення певних організаційних змін у самій управлінській структурі уряду. Такі ситуації особливо часто трапляються, коли АБРМ починають співпрацю

¹³ Orozco M. Hometown associations and their future partnership: new development opportunities? Report commissioned by the USAID. Washington D.C. September 2003. — 58 p.

із владою усього штату (обласною адміністрацією). Власними зауваженнями і пропозиціями вони більше тиснуть на уряд штату з метою змінення своєї стратегії дій та стандартів виконання проєктів.

Щоб проконтролювати виконання проєктів, більшість асоціацій створює свої представництва з кількох родичів членів АВРМ. Ці представництва діють як посередники між асоціаціями та урядовими інституціями. Діяльність таких груп дає можливість значно активізувати командну роботу над локальними питаннями, а також підносить продуктивність у прийнятті рішень, які мають локальне значення. Додатковою перевагою таких представництв для місцевого населення є те, що вони розширюють свої контакти і підтримують стосунки з родичами і близькими тих мігрантів, які ще не стали членами АВРМ, але також бажають спрямовувати певну частину власних заощаджень на реалізацію благодійних проєктів. Переважно йдеться про виконання проєктів, які сприятимуть піднесенню рівня життя саме родичів і близьких мігрантів, які поки що не стали членами асоціацій.

При дослідженні питань співпраці асоціацій трудових мігрантів з органами державної влади особливу увагу потрібно приділити мексиканському феномену, за якого істотно поліпшився механізм соціального спрямування міграційного капіталу. Саме завдяки зусиллям мексиканських мігрантів за кордоном було започатковано партнерську програму “3x1”, що передбачає пряму участь влади країни у поліпшенні рівня життя населення.

Партнерство мексиканських АВРМ та органів державної влади Мексики активізувалося ще наприкінці 1980-х років ХХ століття. Однак формалізовані відносини поширилися лише у середині 1990-х років. Як зауважує М. Моктецума, кілька асоціацій мексиканських мігрантів 1993 року уклали угоди про партнерство з місцевими радами і владою мексиканського штату Закатекас¹⁴. Основна мета таких організацій полягала у фінансуванні соціальних проєктів рідних міст. Наступного року місцева влада кількох інших штатів подібним чином уклала угоди з асоціаціями мігрантів, вихідцями з рідних штатів. І в тому ж році програма дістала назву “2x1”, тобто до кожного долара, надісланого від мігрантів, додавався один долар з місцевого бюджету та бюджету штату. З часом такі програми поширилися на всю країну, і її уряд виступив з ініціативою також виділяти один долар на розвиток з федерального бюджету.

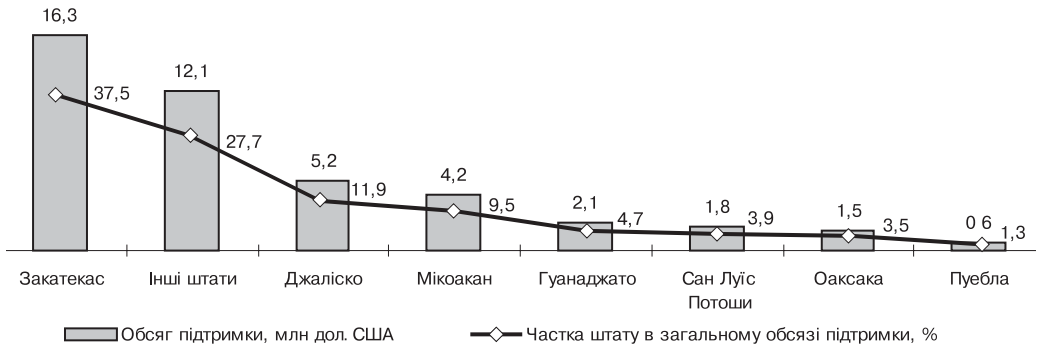
Офіційно державна програма кооперації з АВРМ задля розвитку бідних регіонів Мексики розпочалася 2002 року і дістала назву “Iniciativa Ciudadana “3x1”. Як уже зазначалося, вона передбачає узгодження фінансування АВРМ з грошовими ресурсами, які надходять від трьох рівнів державної влади Мексики (федерального, штату та місцевого рівня). Переважно кошти надаються у грошовій формі, та інколи місцева влада може зробити свій внесок також у ви-

¹⁴ Moctezuma L. Territorialidad socio-cultural y politica de los clubes de Zacatecanos en estados unidos. Programa de doctorado en estudios del desarrollo. Universidad autonoma de Zacatecas. — 2003. — 123 p.

гляді необхідного обладнання, будівельних матеріалів тощо. За програмою “3x1” вже 2002 року було залучено майже 45 млн дол., що становило близько 60 % від обсягів міграційного капіталу асоціацій трудових мігрантів за цей рік¹⁵.

На сьогодні усі мексиканські штати беруть участь у програмі, яка працює у 1334 районних центрах з високим рівнем еміграції. Перелік проектів, які підтримує держава в кооперації з асоціаціями, досить різноманітний і, як правило, відображає інтереси АВРМ та нагальні проблеми кожного району. Принципи затвердження проекту також сильно відрізняються між районами і штатами. Як правило, органи влади не підтримують проектів, які стосуються проведення релігійних заходів та робіт, спрямованих на відновлення (реставрацію) чи будівництво костьолів. Однак у тому разі, коли АВРМ вдається довести важливість таких проектів, може бути ухвалене позитивне рішення з боку держави щодо фінансування релігійних заходів.

Структура розподілу коштів за програмою “3x1” в мексиканських штатах досить нерівномірна (рис. 7). Левова частка фінансової допомоги припадає на штат Закатекас, що зумовлено низьким рівнем розвитку цього регіону, географічною близькістю до кордону зі США і відповідно високим рівнем еміграції. На два інші штати, Джаліско і Мікоакан, припадає близько 10 % усіх фінансових потоків, що також зумовлено близькістю до кордонів та низьким економічним рівнем розвитку через аграрну спрямованість регіонів. Загалом на ці три штати припадає близько 60 % усього капіталу за програмою “3x1”.

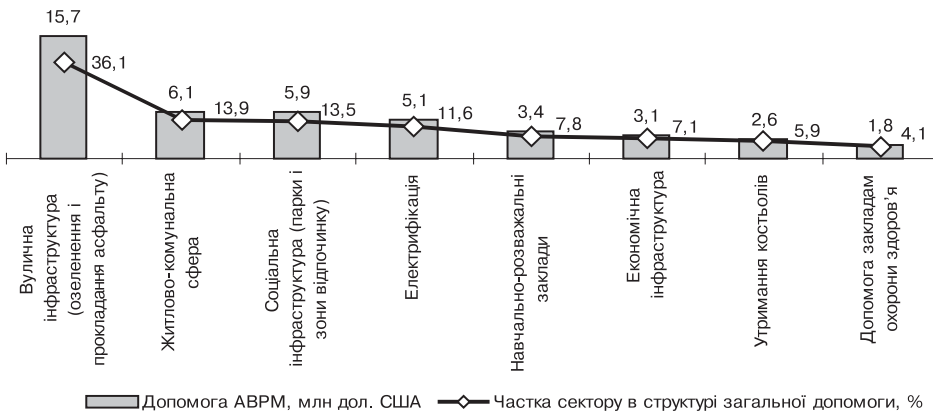

Розраховано за даними: [7, с. 25—26]

Рис. 7. Обсяг підтримки розвитку мексиканських штатів за програмою “3x1” та їх частка у загальній структурі підтримки у 2002 році.

Залучення міграційного капіталу за програмою “3x1” в розрізі окремих соціально-економічних сфер також дуже нерівномірне (рис. 8). Понад третина усіх фінансових видатків припадає на розвиток вуличної інфраструктури. Ще понад 10 % інвестується в розвиток житлово-комунальної сфери, створення та облагородження парків і зон відпочинку, а також — електрифікацію міст і селищ. Зрозуміло,

¹⁵ Orozco M. Hometown associations (HTAs) — the new human face of globalization. World migration 2005. Cost and benefits of international migration. Volume 3 — IOM World migration report series. — International organization for migration. — New-York. — 2005. — P. 279—285.

Розраховано за даними: [7, с.25—26]

Рис. 8. Динаміка і структура допомоги за програмою “3x1” в окремі сфери життєдіяльності Мексики у 2002 році.

цілі й об’єкти інвестування дуже різняться між штатами. Наприклад, у штаті Гуанадхато понад 25 % усіх витрачених коштів припадає на реконструкцію та утримання косялів, хоча в середньому по країні цей показник менше 5 %¹⁶.

Також зауважимо, що понад дві третини цих проектів здійснено на територіях з населенням до 3 тис. осіб. Як правило, це сільські райони, які отримують значні суми грошових переказів, але в яких практично відсутні фінансові інституції і установи сфери послуг. Переважно сім’ї у таких пунктах бідні, із середнім рівнем місячного доходу до 300 дол., які водночас потребують розвинутої інфраструктури, адже у більшості населених пунктів, наприклад, не вистачає торговельних центрів.

Керуючись досвідом діяльності мексиканських асоціацій трудових мігрантів, уряд Сальвадору 2003 року також розпочав активну співпрацю з рідними АВРМ, а у Гватемалі 2005 року стартував пілотний проект із залучення колективних грошових переказів і коштів місцевого бюджету на розвиток малого бізнесу в сільській місцевості.

Так, у Сальвадорі завдяки об’єднанням мігрантів і урядовому фонду соціальних інвестицій та місцевого розвитку реалізується програма “Unidos por la Solidaridad”, що передбачає фінансування нагальних проблем у сільській місцевості на партнерських умовах. Завдяки такій програмі 2004 року було залучено додатково майже 13 млн дол. на 45 проектів, з середньою вартістю кожного в 300 тис. дол. Сальвадорські АВРМ надали близько 16 % фінансової допомоги (у загальному обсязі спільного фінансування) із зазначеної програми, та відсоткова градація між штатами істотно коливається (рис. 9).

Слідом за сальвадорським успіхом, у 2005 році уряд Гватемали розпочинає пілотний проект “Програма фінансування спільнот”, що об’єднує кошти місце-

¹⁶ Orozco M. Hometown associations and their future partnership: new development opportunities? Report commissioned by the USAID. Washington D.C. September 2003. — 58 p.

Розраховано за даними: [15, с.282]

Рис. 9. Обсяги і частка сальвадорських АВРМ у фінансуванні проектів у штатах Сальвадору протягом 2004 року.

вих бюджетів та грошові перекази асоціацій мігрантів з метою сприяння розвитку сільських територій. Адже внаслідок тривалих економічних криз, зумовлених зниженням цін на каву на світових товарних ринках, та високого рівня безробіття значно погіршилися умови життя більшості людей. Це призвело до масового від'їзду громадян за кордон на заробітки. Тому саме завдяки Програмі фінансування спільнот, яка передбачає використати місцевий фінансово-організаційний потенціал та міграційний капітал на розвиток малого підприємництва в слабозвинених країнах, уряд планує поліпшити ситуацію в країні¹⁷.

Відмітною рисою гватемальської програми розвитку бідного населення є більша економічна орієнтованість таких проектів — тобто подальше отримання прибутку сім'ями, родичами та близькими мігрантів на батьківщині. У цих програмах активну участь беруть фінансово-банківські інститути, консультативні компанії, місцеві органи влади. Своєю активною діяльністю вони мають створити сприятливіший інвестиційний клімат у найбільш відсталих регіонах країни і тим самим підвищити інтерес мігрантів до залучення міграційного капіталу на створення малих приватних підприємств у різних сферах діяльності на батьківщині. Ця програма почала функціонувати недавно, і про реальний обсяг міграційного капіталу, що надійшов, ще відомо небагато. Та науковці і фахівці Міжнародної організації міграції впевнені у зростанні ролі Програми

¹⁷ Orozco M. Hometown associations (HTAs) — the new human face of globalization. World migration 2005. Cost and benefits of international migration. Volume 3 — IOM World migration report series. — International organization for migration. — New-York. — 2005. — P. 279—285.

фінансування спільнот у залученні міграційного капіталу асоціацій мігрантів на цілі економічного розвитку Гватемали.

Ще недостатньо досліджені питання створення асоціацій трудовими мігрантами з країн колишнього Радянського Союзу. Адже після розпаду радянської імперії більшість новоутворених країн постала на порозі економічних криз та зuboжіння населення. Проведені фахівцями Світового банку та МВФ дослідження з цього приводу свідчать, що з усіх країн колишнього СРСР поки що лише мігранти з Вірменії згуртовуються в подібні до АВРМ об'єднання задля розв'язання нагальних проблем і розвитку бізнес-проектів у рідній країні¹⁸. Така ситуація не дивна, адже наприкінці 1988 року стався землетрус, який уразив 40 % території країни, призвів до загибелі 50 тис. осіб і ще 500 тис. залишив без житла¹⁹. Після природної катастрофи стався розпад СРСР, який уразив промисловість країни, що була на 90 % інтегрована в загальносоюзний комплекс. На довершення цього активізувався конфлікт у Нагірному Карабаху, що призвів до транспортної блокади Вірменії з боку Азербайджану. Як результат 2006 року у Вірменії залишилося 3,2 млн осіб, а за кордоном опинилося понад 7 млн вірменських мігрантів: з них 2,2 млн осіб — у Росії; 1,5 млн — у США; 0,7 млн — у Франції тощо. Як зазначає І. Хренников, вірменська діаспора вважається однією з найвпливовіших у світі (на другому місці після єврейської²⁰).

Саме вірменські мігранти у США, Росії та Франції найбільше працюють над поліпшенням ситуації в рідній країні, хоча офіційно асоціації мігрантів не зареєстровано в жодній країні²¹. Вірменські об'єднання мігрантів із цих країн спільно розробили програму “Вірменія-2020” — неофіційну економічну програму розвитку країни. За підрахунками А. Казахеяна, одного з авторів цієї програми, фінансові активи вірменської діаспори оцінюються у 100 млрд дол., тому навіть якщо 1 % цих коштів спрямовувати на відновлення вірменської економіки, країна розвиватиметься стрімкими темпами. При цьому він додає, що головна мета асоціацій мігрантів — здобути довіру вірменського підприємця, який проживає за кордоном, впевнити його, що отримані кошти працюватимуть на економіку рідної країни, а не окремих індивідумів²². Найбільш активними у відтворенні цілісності та потужності економіки рідної країни є російські та американські об'єднання вірмен. Лише на різноманітні соціальні проекти протягом останніх 15 років російські групи вірмен витратили близько 100 млн дол. А їхні американські колеги — понад 200 млн дол. на будівництво шляхів, навчальних закладів та лікарень²³. Вірменські мігранти дедалі більше

¹⁸ Roberts B. Remittance in Armenia: size, impacts and measures to enhance their contribution to development. USAID Project. Yerevan. — 2004. — 64 p.

¹⁹ Хренников И. Великая Армения // Forbes. — Февраль 2006. — С. 98—104.

²⁰ Там само.

²¹ Roberts B. Remittance in Armenia: size, impacts and measures to enhance their contribution to development. USAID Project. Yerevan. — 2004. — 64 p.

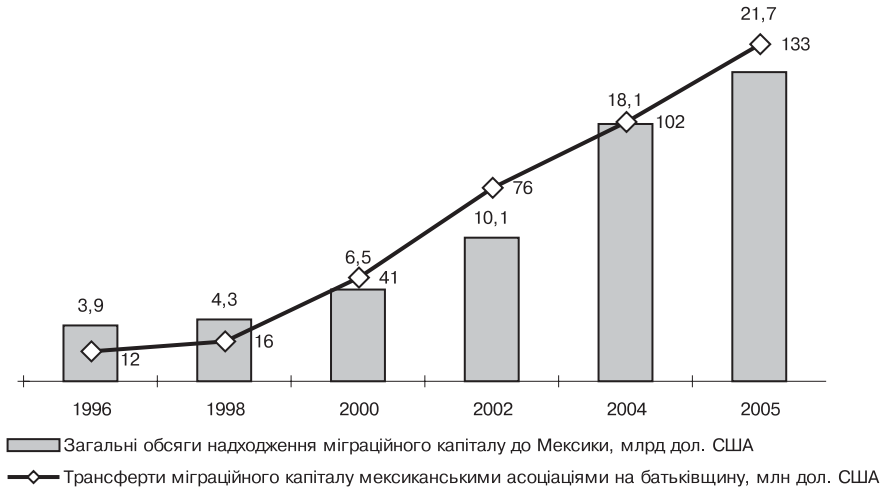
²² Хренников И. Великая Армения // Forbes. — Февраль 2006. — С. 98—104.

²³ Там само.

уваги приділяють прибутковим проектам. Так, наприклад, британське об'єднання вірменів інвестувало капітал у створення представництва англійського банку HSBC у Вірменії, а також витратило 12 млн дол. на розгортання фармацевтичного виробництва в Єревані. Подібним чином вірменська діаспора з Аргентини розгорнула проект будівництва нового терміналу єреванського аеропорту вартістю 50 млн дол.²⁴

Отже, значення міграційного капіталу як ключового джерела фінансування економічного розвитку є великим. Більше того, характер та механізм дії потоків міграційного капіталу на соціально-економічну сферу господарства країн—донорів робочої сили дає можливість розглядати грошові перекази як стабільний генератор економічного розвитку. При цьому саме колективні трансферти міграційного капіталу, що здійснюються в результаті дедалі активнішої діяльності асоціацій трудових мігрантів, з часом можуть стати найважливішим ресурсом розвитку рідних для мігрантів регіонів. І хоча обсяги колективних трансфертів поки що невеликі порівняно із загальними сумами міграційного капіталу, однак динаміка їх зростання значно випереджає загальні темпи зростання грошових переказів. І найкращим прикладом цього є саме Мексика (рис. 10).

Діяльність об'єднань мігрантів віддзеркалює соціально-економічні потреби малозабезпечених регіонів і комун країн—донорів робочої сили: насамперед це сфери охорони здоров'я, освіти, соціальна інфраструктура. Вони є активними

Розраховано за даними: [14, с.12; 25, с.139]

Рис. 10. Динаміка надходження міграційного капіталу до Мексики, в тому числі через асоціації трудових мігрантів.

²⁴ Хренников И. Великая Армения // Forbes. — Февраль 2006. — С. 98—104.

²⁵ Global economic prospects 2006: Economic implications of remittances and migration. Prepared by World Bank. Washington D.C.: WB Publication. — 2005. — 160 p.

Рис. 11. Основні економічні засади діяльності асоціацій трудових мігрантів на міжнародному ринку міграційного капіталу.

гравцями на міжнародному ринку міграційного капіталу і швидко реагують на потреби суспільства. Асоціації мігрантів спроможні постійно допомагати населенню рідних регіонів, постійно поліпшувати матеріальну базу, фінансувати прибуткові проекти. З урахуванням викладеного на рис. 11 дано узагальнену характеристику основних економічних засад діяльності асоціацій трудових мігрантів на міжнародному ринку міграційного капіталу. Крім того, активна співпраця з органами державної влади змушує останніх залучати мігрантів до процесів розвитку проблемних територій у нові способи, що передбачають більшу відповідальність перед суспільством. Тому за організаційними об'єднаннями мігрантів, соціальним спрямуванням їх міграційного капіталу науковці й фахівці в різних частинах світу стежать з великим інтересом.